

І. М. Дзюба

Костецький Ігор

КОСТЕЦЬКИЙ Ігор (справж. – Мерзляков Іван В'ячеславович; 01(14). 05. 1913, Київ – 14. 06. 1983, с. Швайкгайм, обл. Штуттґарта, Німеччина) – поет, прозаїк, драматург, історик літератури, есеїст, перекладач, видавець. Син *В. Мерзлякова*, чоловік [Е. Котмаєр](#). Член ПЕН-клубу. Закін. Київ. технікум вод. транспорту. Працював за фахом у верхів'ях Дніпра, на р. Сож. Організував літ.-мист. вечори, концерти, виставки, видавав рукопис. ж. «Художественная эклектика». Написав низку оповідань під враженням від творчості Дж. Конрада. 1933–35 навч. у Ленінгр. театр. училищі (нині С.-Петербург) і Держ. інституті мистецтва (Москва). Виїхав до м. Перм (РФ), де працював інструктором обл. відділу культури та керував самодіял. театр. колективом. Створив кіносценарій «Слово о полку Ігоревім», який надіслав О. Довженку. 1940 переїхав до Вінниці. 1941 мобілізов. до рад. армії, згодом потрапив у оточення і залишився на окупов. території. Викладав у Вінн. фармацевт. інституті, був ред. г. «Вінницькі вісті».

Від осені 1942 – на примус. роботах у Німеччині, де й залишився після війни. Брав участь у літ. житті укр. еміграції. Працював у г. «Українська трибуна» (1947), «Українські вісті» (1950), співпрацював з альманахом «ХОРС» (1947). Писав укр. і нім. мовами. Один із засн. літ.-мист. об'єдн. «Мистецький український рух» («МУР», 1946) та Укр. шекспірів. товариства (1957). Його співдоповідь на зборах об'єднання «Український реалізм ХХ сторіччя» («МУР», Регенсбург, 1947, зб. 3) перейнята ідеєю «неповороту назад» і руху вперед, що до певної міри була полемічною стосовно абсолютизації традицій ВАПЛІТЕ і неоромантизму; натомість він бачив велике майбутнє нового укр. реалізму, що вбере світоглядні здобутки сучасності, зніме «антитезу ідеалізм–матеріалізм».

К. закликав до заг.-люд. тематики, в якій і «лежить пробний камінь національності письменника»; уявляв, що коли укр. письменників «не втискатимуть силоміць у прокрустове ложе поточно-політичної схеми», вони «свідомо віддадуть український зміст своїх творів на службу всьому людству». До цього він прагнув у влас. творчості. У перших зб. «Оповідання про переможців» (1946), «Там, де початок чуда» (1948; обидві – Мюнхен) поєднав традиц. і модерніст. форми. Усупереч звинуваченням у ненаціональності, що лунали на його адресу, ці книги засвідчили його психол. і етичну причетність до проблематики укр. життя, насамперед нац.-визв. руху.

В новелі «Тобі належить цілий світ» (1946) діють вояки УПА – полковник Дробот, сотник Корбутяк, радистка Дуся («Коли розстрілювали Дусю, вона дивилася так ясно і не тремтіла» – це спомин німця). Підзаголовок оповідання – «Притча вдареного по голові німця». Цей німець, якого вчили, що йому належить цілий світ, пройшовши війну і побачивши облудність претензій на панування, збагнув укр. поета Шевченка: «Обніміте, брати мої, найменшого брата» – тільки так можна володіти світом... Оповідання «Перед днем грядущим» (1947) присвяч. пам'яті Олега Ольжича. Інтелектуал. напругу в ньому створює колізія Поет (романтик) – Професор (раціоналіст). Професор намагається утримати Поета від жертв. кроку – терорист. акту проти нім. окупац. влади. Він переконує Поета в тому, що той не має права губити свій талант, що його місія важливіша; зрештою, окупанти – «це не супротивник, це просто масовий винищувач», який за одного розстріляє тисячу. Але Поет твердо повторює, що його «ніхто не посилає на смерть. Я сам», і що є поклик, вищий за доцільність, і що цей його вибір – не «мазохізм ризику»: він повинен довести, на що здатен «великий поневолений нарід».

Ідучи на смерть, Поет дає Професорові листа, який стає етич. кульмінацією оповідання, вносячи несподівані та найдраматичніші моменти в Поетову психологію самопожертви: він не тільки не розраховує на славу чи бодай на визнання свого вчинку («ніхто не подякує і не згадає добрим словом»), а знає, що «настане час, коли не буде такого наклепу, якого б не чіпляли» до нього. Але він мусить іти, і мусять іти тільки ті, хто на інше не розраховує. Це оповідання, насичене гострими «передсмерт.» одкровеннями і зіткненням різних позицій, – одне з найглибших осягнень психології підпільника-революціонера у літературі 20 ст.

Написані у 1940-х рр. експерим. протоабсурдист. п'єси склали зб. «Театр перед твоїм порогом» (Мюнхен, 1963). Створив комедію антифашист. спрямування «Черниці», п'єси «Смерть кардинала», «Спокуси несвятого Антона» (1946), «Близнята ще зустрінуться» (1947). Найхарактерніша з них – містерія «Дійство про велику людину» (1948). Означення «містерія» виправдане химерністю ситуацій, перериванням дії інтермедіями, постій. муз. супроводом (музика у К. – окрема діюча особа). Містерія дихає атмосферою перших повоєн. років у Німеччині. За химер. проречистістю багатого спектру персонажів відчувається дезорієнтованість, розгубленість у химерно-нахаб. самоідентифікаціях («Хто ми? – злочинці,

правдолюбці, барани, соколи. Просто набрід...». Цим питанням починається і закінчується твір – без відповіді). Другий мотив містерії – зрушеність часу: чи можна його зупинити? повернути назад? що несуть трансформації часу? Хоча, як каже один із персонажів: «Я певен... що в цьому світі вже нічого не буде. Дітки, світ обкружив повне коло і загнався носом у власну гузницю. Так сказано у пророків. Ніхто більше не відкриє закону тяжіння... Ніхто не проголосить більше диктатури. Ніхто, бо всі знають: рано або пізно навіть найбільш граціозного диктатора повісять за ноги. Бо немає вже, дітки, великих людей. Немає і не буде. Учора я читав у газеті, що не буде більше ані надлюдей, ані підлюдеків. Будуть самі тільки співлюди». Однак і для цієї ілюзії місця не залишається. У містерії гостро звучать сатир. мотиви, зокрема у сценах появи безімен. і безликих лідерів політ. партій.

Спільно з дружиною 1955 заснував у Штуттґарті видавництво «На горі» (назва символізувала прагнення до мист. височин). У видавництві надруковано чимало творів світ. класики в укр. перекладах, зокрема серію перекладів європ. драматургії. Від 1960-х рр. писав п'єси нім. мовою, статті про укр. еміграц. письменників та есе про зх.-європ. літераторів. У літ.-крит. есеях, присвяч. сучас. укр. літературі, дистанціювався від традиціоналізму й орієнтувався на новатор. тенденції (за визначенням *Ю. Шевельова*, був «європеїстом»), популяризував кращі зразки сучас. укр. літ-ри, зокрема творчість шістдесятників. Чимало есеїв присвятив питанням театру, зокрема українського. Вагомий внесок зробив К. в укр. шекспіріану. Йому належать дослідж. «Шекспірові твори на Україні» (1959), «Деякі питання перекладу Шекспіра на слов'янські мови» (1961). До 400-річчя з дня народж. письменника надрукував пр. «Душа сторіччя» («Сучасність», 1964, № 7), де ґрунтовно розглянув широкий спектр оцінок творчості В. Шекспіра і поставив його постать, як і взагалі тип поета «єлизаветин. доби», в істор. контекст, піддавши сумніву пізніші довіл. претензії, породжені ін. естет. системами (від Вольтера до Л. Толстого). Тут К. спирався на сукупність суджень як сучасників В. Шекспіра, так і шекспірознавців різних часів. Укр. шекспіріану К. вважав однією з найбагатших і найцікавіших у Європі, наголошуючи на перекладац. набутку від часів П. Куліша до М. Рильського й В. Барки та театр. виставах від режисер. плану «Отелло» П. Саксаганського й «Макбета» Леся Курбаса до «Короля Ліра» з М. Крушельницьким у гол. ролі. Свої власні переклади з В. Шекспіра («Ромео і Джульєтта», Мюнхен, 1957; «Король Лір», 1969) супроводив екскурсами в перекладац. й сценічну історію відповід. творів. Також переклав українською мовою низку його сонетів у стилістиці укр. бароко (1958), твори Т.-С. Еліота («Вибраний Т.-С. Еліот: Поезія, драма, есей», Мюнхен, 1955), вибр. праці Е. Паунда (1960) і С. Ґеорґе (1971), поезію Ф. Ґарсії Лорки (1958), Р.-М. Рільке (1971), П. Верлена (1979); франкомов. поетів канад. провінції Квебек (зб. «Поезія. Квебек від Сен-Дені – Гарно до наших днів», Нью-Йорк, 1972); нім. – роман «Собор» О. Гончара (1970, співавт.). Підтримував зв'язки із [Г. Кочуром](#) та ін. представниками «неофіц.» літ. життя в Україні. Опублікував спогади В. Інкіжинова про його працю в театрі «Березиль» та зустрічі з Лесем Курбасом. Автор дослідж. «Данте в українській літературі» (1980). У Києві 2005 опубл.

вибрані твори К. «Тобі належить цілий світ»; у ж. «Кур'єр Кривбасу» вміщено окремі його есеї: «Тло поетичної візії Езри Паунда», «Стефан Ґеорґе: Особистість, доба, спадщина» (2001, № 10), «Український реалізм ХХ сторіччя», «Три маски» (2007, № 1–2), «Душа сторіччя», «Презнаменита й прежалісна трагедія Ромео та Джульєтти» (2008, № 3–4); а також під псевд. Юрій Корибут (2007, № 1–2) – есеї «Про творчий дух слова», «Про стиль епохи і про універсальний роман», «Театр площинний і театр об'ємний», «Український трагедійний театр», «Наш містерійний театр».

К. повертається в Україну з великим запізненням. Для публікації та дослідж. його творчості багато зробив М.-Р. Стех, який слушно вважає К. «одним з найоригінальніших наших письменників-авангардистів». Він співзвучний світогляд. і стилістич. шуканням сучас. укр. літери. Цікаву думку висловила дослідниця І. Юрова: за нормал. істор. обставин твори К. (якби були відомі в Україні) підготували б публіку до сприйняття нашого наймолодшого літ. покоління – С. Жадана, Г. Прохаська, Ю. Іздрика, І. Бондаря-Терещенка та ін., а натомість вийшло так, що вони підготували нас до сприйняття К. Такий парадокс...

Рекомендована література

1. Залеська-Онишкевич Л. Близнята ще зустрінуться: Антологія драматургії укр. діаспори. К.; Л., 1997;
2. Стех М.-Р. Містерія стилю // Критика. 2001. № 1–2;
3. Його ж. Містичний родовід великої людини // Там само. 2002. № 1–2;
4. Павличко С. Д. Теорія літератури. К., 2002;
5. Грабович Г. Тексти і маски. К., 2005;
6. Юрова І. Творча особистість І. Костецького у літературному дискурсі II половини ХХ століття. Д., 2006;
7. Стех М.-Р. Оглянувшись на півстоліття... Ігор Костецький про літературу і театр // Кур'єр Кривбасу. 2007. № 1–2;
8. Дроздовський Д. Шекспірівський дискурс модерності: версія Ігоря Костецького // Всесвіт. 2013. № 1–2.

Бібліографічний опис:

Костецький Ігор / І. М. Дзюба // Енциклопедія Сучасної України [Електронний ресурс] / Редкол.: І. М. Дзюба, А. І. Жуковський, М. Г. Железняк [та ін.] ; НАН України, НТШ. – К. : Інститут енциклопедичних досліджень НАН України, 2014. – Режим доступу:

<https://esu.com.ua/article-4000>

2001-2025 © Ця енциклопедична стаття захищена авторським правом згідно з чинним законодавством України ([докладніше](#)).